

Groepsgrootte en personele inzet in het basisonderwijs

Gegevens over mei en oktober 2005 en trends
vanaf 1994/1995

2006 - 12

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
1 INLEIDING	7
1.1 Achtergrond	7
1.2 Opbouw van het rapport	7
2 CENTRALE VRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET	9
2.1 Centrale vragen	9
2.2 Onderzoeksopzet	9
3 INZET VAN PERSONEEL	11
3.1 Inzet onderbouwformatie	11
3.2 Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw	13
3.3 Onvervulde vacatures in de onderbouw	14
4 DE GROEPSGROOTTE	15
4.1 De groepsgrootte in mei en oktober 2005 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994-1995	15
4.1.1 De meipeilingen	16
4.1.2 De oktoberpeilingen	17
4.2 Grote groepen en gemiddelde/kleine groepen tussen 1994 en 2005	18
4.3 Groepsgrootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking	18
4.4 De samenhang tussen groepsverkleining en 'meer handen in de klas'	20
5 GROEPSGROOTTE EN DE KWALITEIT VAN HET ONDERWIJS	21
5.1 Inleiding	21
5.2 Groepsgrootte en onderwijskwaliteit	21
5.3 'Meer handen in de klas' en onderwijskwaliteit	22
6 SAMENVATTING EN CONCLUSIES	25
6.1 Inzet van personeel	25
6.2 Groepsgrootte in de onderbouw	26
6.3 Groepsgrootte en onderwijskwaliteit	27

I Samenstelling projectgroep 31

II Gemiddelde groepsgrootte mei 1995 - 2005 32

III Gemiddelde groepsgrootte oktober 1994 - 2005 33

VOORWOORD

Vanaf het schooljaar 1997/1998 ontvangen basisscholen middelen van de overheid voor het verkleinen van de groepen en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in de onderbouw (groep een tot en met vier). De eerste jaren waren de gelden van de groeps-groottemaatregel geoormerkt en dienden de scholen ze dan ook te besteden in de onderbouw. Vanaf oktober 2003 geldt deze oormerking niet meer; scholen kunnen de middelen nu ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken.

De inzet van de middelen voor de groepsverkleining wordt door de Inspectie van het Onderwijs gemonitord.

In dit rapport 'Groepsgrootte en personele inzet in het basisonderwijs 2005' worden de bevindingen van de inspectie beschreven over de personele bezetting in de onderbouw én de bovenbouw in mei en oktober 2005 en wordt de relatie tussen groepsverkleining en de kwaliteit van het onderwijs onderzocht.

Dit rapport is reeds de zevende rapportage in dezen van de inspectie. Ook het komende jaar zal de inspectie rapporteren over de ontwikkelingen rond de inzet van de middelen voor de groepsverkleiningsmaatregel. Het zal interessant zijn te zien welke trends zich voordoen nu de oormerking is opgeheven.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra,

Dr. L.S.J.M. Henkens

1 INLEIDING

Hoofdstuk 1 gaat in op de achtergrond van deze rapportage in het kader van de overheidsmaatregel tot groepsverkleining en kwaliteitsverbetering in de onderbouw van het basisonderwijs (paragraaf 1.1) en op de opbouw van het onderhavige rapport (paragraaf 1.2).

1.1 Achtergrond

In de afgelopen jaren heeft de inspectie meestal volstaan met een beknopt overzicht van de groeps grootte en het gebruik van 'meer handen in de klas' zoals vastgesteld op twee peilmomenten, 1 mei en 1 oktober. In het wetgevingsoverleg van de vaste commissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 15 juni 2005 over de groeps grootte heeft de minister toegezegd de inspectie te laten onderzoeken of scholen die hun extra formatie op verschillende manieren inzetten, verschillen in kwaliteit. Deze aanvulling op het bestaande onderzoek wordt behandeld in hoofdstuk 5.

De gegevens van de inspectie lenen zich echter minder goed voor fijnmazige analyses van het verband tussen groeps grootte maatregelen en de kwaliteit van het onderwijs, ondermeer omdat alle gegevens op schoolniveau worden verzameld. De Rijksuniversiteit Groningen voert momenteel een onderzoek uit naar de effecten van de formatie-inzet in de onderbouw (Doolaard & Bosker, 2004) waarbij naast het schoolniveau ook het klas- en leerlingenniveau in de gegevensverzameling is betrokken. De gegevens van dit onderzoek komen naar verwachting in 2006 beschikbaar.

1.2 Opbouw van het rapport

In dit rapport worden de bevindingen van de inspectie beschreven inzake de personele bezetting in de onderbouw in mei en oktober 2005. Dit is niet alleen uitgevoerd voor de onderbouw maar sinds 1 oktober 2003 ook voor de bovenbouw. De gelden van de groeps grootte maatregel zijn niet langer geoormerkt en scholen kunnen de formatie ook gebruiken om knelpunten in de bovenbouw aan te pakken. De omvang van de groepen werd al langer vastgesteld voor alle groepen in het basisonderwijs. Waar mogelijk worden trends beschreven vanaf het schooljaar 1994/1995.

De wijze waarop het onderzoek is verricht en de vragen die hierbij centraal stonden, worden behandeld in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 en 4 worden de gegevens over de personele bezetting en de groeps grootte die de inspectie in mei en oktober 2005 heeft verzameld, vergeleken met de nulmeting op dezelfde peildata in het schooljaar 1994/1995. Ook vindt een vergelijking plaats met de gegevens uit de periode 1997-2000. In hoofdstuk 5 is het verband tussen groeps grootte maatregelen en indicatoren van onderwijskwaliteit geëxploreerd. In het laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken uit de resultaten van het onderzoek.

2 CENTRALE VRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET

2.1 Centrale vragen

Het hoofddoel van het onderzoek naar de groepsgrootte en de personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs in 2005 is na te gaan op welke wijze de scholen de personele middelen voor de onder- en bovenbouw hebben ingezet en te bepalen wat de groepsgrootte is in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs. De centrale vragen in dit onderzoek zijn derhalve:

- 1 Op welke wijze hebben scholen extra formatie ingezet in de onderbouw en bovenbouw?
- 2 Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?
- 3 Wat is de samenhang tussen groepsgrootte en 'meer handen in de klas' en de onderwijskwaliteit?

2.2 Onderzoeksopzet

De vaststelling van de groepsgrootte heeft in voorgaande jaren steeds plaatsgevonden op peildata in oktober en in mei. Daarbij werd de peiling aan het begin van het schooljaar aanvankelijk uitgevoerd door het departement en verrichtte de inspectie jaarlijks de meipeilingen. Omdat de basisscholen sinds 1 oktober 2000 echter geen groepsgroottegegevens meer hoeven op te geven aan Cfi, heeft de inspectie sinds 2000 de oktoberpeiling van het departement overgenomen.

Om de centrale vragen te kunnen beantwoorden zijn de volgende steekproeven getrokken:

- Voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onder- en bovenbouwformatie per 1 mei 2005 is een representatieve steekproef getrokken van 350 basisscholen. Voor de peiling van de groepsgrootte en de inzet van de onder- en bovenbouwformatie per 1 oktober 2005 is eveneens een representatieve steekproef getrokken van 350 basisscholen.
- Voor het analyseren van de relatie tussen groepsgroottemaatregelen en de kwaliteit van het onderwijs zijn analyses uitgevoerd tussen de gegevens die in dit onderzoek zijn verzameld en inspectiegegevens over de kwaliteit van het onderwijs op de deelnemende scholen.

3 INZET VAN PERSONEEL

In dit hoofdstuk wordt inzicht geboden in de wijze waarop scholen de formatie in de onderbouw hebben ingezet (paragraaf 3.1). Zowel in mei 2005 als in oktober 2005 heeft de inspectie bij de scholen onderzocht hoe zij de onderbouwformatie en de bovenbouwformatie hebben ingezet. Voorts worden in paragraaf 3.2 de bevindingen gepresenteerd over het aantal scholen dat te kampen heeft met on vervulde vacatures in de onderbouw.

3.1 Inzet onderbouwformatie

In tabel 1 is aangegeven welke soorten personeel in de afgelopen vijf jaren zijn ingezet naast de reguliere groepsleraren in de onderbouw. De functionarissen die werkzaam zijn in de onderbouw zijn ingedeeld in drie hoofdtypen: 'meer handen in de klas', 'meer onderwijzend personeel in de onderbouw' en 'coördinatoren onderbouw' (waaronder intern begeleiders en coördinatoren leerlingenzorg). De gegevens zijn weergegeven voor de situatie in mei en oktober van elk jaar. Uit het feit dat de optelling van de percentages in onderstaande tabel boven de 100 uitkomt, kan worden afgeleid dat veel scholen met een gecombineerde inzet werken.

Scholen kiezen ervoor om, evenals in vorige jaren, de extra formatie voor groepsverkleining in 2005 vooral in te zetten voor coördinatie-functies (84 procent van de scholen) en meer (vak)leraren in de onderbouw (72 procent). 'Meer handen in de klas' komt naar verhouding op minder scholen voor (ongeveer 60 procent). Dat is op zich niet zo vreemd omdat scholen ook kunnen kiezen voor groeps-grootteverkleining.

Hoewel 'meer handen in de klas' op minder scholen voorkomt dan de andere twee functie-categorieën is de intensiteit hoger. Het aantal uren dat scholen meer handen in de onderbouwklassen toepassen in oktober 2005 (gemiddeld 25 klokuren per week) is groter dan extra (vak)leraren (10 uren) en coördinatiefuncties (14 uren).

Het aantal handen in de klas is in vergelijking met het jaar 2001 gestegen met negen procent. Sinds 2002 doen zich echter geen grote schommelingen voor in de mate waarin 'meer handen in de klas' wordt toegepast op scholen.

In detail vallen de volgende aspecten op in de tabel.

In 2005 kiest ruim de helft van de scholen voor het eerstgenoemde type functionarissen: 'meer handen in de klas'. Deze handen betreffen extra functionarissen die, naast de eigen groepsleraar, in de groepen aanwezig zijn. In mei (einde schooljaar) kwamen deze extra handen op 58 procent van de scholen voor, in oktober (begin schooljaar) was dit iets hoger namelijk 61 procent.

Tabel 1. Personeel dat is ingezet in de onderbouw in drie achtereenvolgende jaren

Schooljaar	00-01	01-02	01-02	02-03	02-03	03-04	03-04	04-05	04-05	05-06
Kalenderjaar	2001	2001	2002	2002	2003	2003	2004	2004	2005	2005
Peildatum	Mei	Okt.	Mei	Okt.	Mei	Okt.	Mei	Okt.	Mei	Okt.
Aantal scholen	448	436	336	332	336	325	307	310	316	330
Soort personeel in de onderbouw	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
<i>'Meer handen in de klas'</i>										
a. Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar	53	48	62	57	66	58	60	56	58	61
b. Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar	23	19	25	25	28	23	26	24	22	25
c. Onderwijs-assistenten	11	11	16	13	15	12	11	10	11	14
d. Klassen assistenten	18	18	25	27	32	33	33	29	35	33
	20	15	19	17	16	17	14	14	12	13
<i>Meer onderwijzend personeel in de onderbouw</i>										
a. Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs gevend	77	77	75	73	70	71	73	71	70	74
b. Vakleraren gymnastiek	13	6	16	11	15	12	18	11	17	9
c. Vakleraren muziek	19	23	18	16	20	19	19	20	18	22
d. Vakleraren handvaardigheid	17	13	10	10	13	15	14	13	14	15
e. Vakleraren dans, drama	10	8	7	9	8	8	5	7	7	6
f. Oalt/nt2 leraren ¹	1	3	2	3	5	2	1	2	3	3
g. Remedial teacher	2	11	14	12	13	11	7	4	6	3
	61	58	58	57	47	50	50	55	51	55
<i>Coördinatoren onderbouw</i>										
a. Interne begeleider en coördinator leerlingenzorg	88	92	89	85	85	80	85	83	82	86
b. ICT-coördinator	85	88	83	80	79	73	80	79	80	82
c. Taalcoördinator	39	47	55	56	54	53	48	54	52	54
d. Rekencoördinator	5	4	7	5	6	7	8	9	6	7
	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2

¹ Bij deze gegevens moet worden bedacht dat in mei 2001 met een andere operationalisatie (open vraag) gewerkt is dan op de overige peildata (gesloten vraag) en dit heeft de respons in mei 2001 waarschijnlijk negatief beïnvloed.

e. Directeur/ bouwcoördinator kwaliteitsverbetering										
onderbouw	26	24	31	23	17	19	15	20	15	15
f. Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering										
onderbouw	15	15	16	14	11	7	12	13	11	12
g. Onderbouw- coördinator	-	-	30	26	32	27	31	33	33	35

'Meer handen in de klas' wordt het meest toegepast in de vorm van onderwijsassistenten (34 procent, zijnde het gemiddelde van de twee peilmomenten) en meer bevoegde leraren voor de groep (24 procent). Leraren in opleiding, de groepsleraar assisterend, en klassenassistenten komen naar verhouding op minder scholen voor (13 á 14 procent).

Op bijna driekwart van de scholen wordt het tweede type functionarissen uit tabel 1 ingezet: specifiek gespecialiseerd onderwijzend personeel, dat taken verricht voor de onderbouw. Het gaat hierbij vooral om remedial teachers (op 53 procent van de scholen), vakleraren (gymnastiek, muziek, handvaardigheid, dans en drama; samen 44 procent), oalt/nt2 leraren (4 procent) en zelfstandig onderwijs gevende lio's (13 procent). Het percentage vakleraren in de onderbouw is de afgelopen jaren vrij constant geweest. Het aantal oalt/nt2 leraren is de afgelopen twee jaar sterk gedaald als gevolg van overheidsbeleid voor oalt. Op veel scholen worden zelfstandig onderwijs gevende lio's pas in de loop van het jaar aangesteld.

Het derde type functionarissen uit tabel 1, de coördinatoren onderbouw, komt op ruim acht van de tien scholen voor. Bijna al deze scholen hebben een interne begeleider. Ruim de helft van de scholen heeft een ICT-coördinator. Taal- en reken-coördinatoren komen op weinig scholen voor. Daarnaast zijn er diverse directieleden of bouwcoördinatoren die zich met de onderbouw bezighouden. Op 47 procent van de scholen komt minstens één van de drie bovengenoemde coördinatoren (e, f, g) voor. Het percentage coördinatoren is in vergelijking met 2003 ongeveer gelijk gebleven en in vergelijking met 2001 gedaald met zes procent.

3.2 Inzet van formatie voor groepsverkleining in de bovenbouw

De oormerking van gelden voor groepsverkleining is met ingang van het schooljaar 2003/2004 afgeschaft. Dit betekent dat de formatie ook kan worden ingezet voor de bovenbouw.

In tabel 2 is het percentage scholen weergegeven dat maatregelen voor extra personeel in de bovenbouw toepast. Het aantal scholen dat minimaal één van de maatregelen gebruikt is op 1 oktober 2005 70 procent. Dit percentage is niet in de tabel te vinden maar is verkregen door het aantal scholen te sommeren dat minimaal één van de vermelde maatregelen neemt. In vergelijking met 2003 betekent dat een stijging met 8 procent maar vergeleken met 2004 is dit percentage gelijk gebleven. Op 1 mei 2005 is het aantal scholen dat extra personeel inzet in de bovenbouw lager dan in oktober (60 procent).

De scholen die de formatie voor groepsverkleining ook in de bovenbouw toepassen, is gevraagd aan te geven welke functionarissen naast de reguliere groepsleraren in de bovenbouw werken. Uit deze gegevens valt op dat scholen ook in de bovenbouw vooral kiezen voor coördinatoren, waaronder intern begeleiders, en (vak)leraren en relatief het minst voor 'meer handen in de klas'.

Van alle scholen past 33 procent 'meer handen in de klas' ook toe in de bovenbouw (oktober 2005). Op ruim de helft van alle scholen geldt dat ook voor de beide andere categorieën, namelijk meer onderwijzend personeel (57 procent) en coördinatoren (63 procent) inzetten in de bovenbouw. Functionarissen die ook op veel scholen worden ingezet in de bovenbouw zijn: intern begeleiders, ICT-coördinatoren, remedial teachers, vakleraren gymnastiek en muziek en bovenbouwcoördinatoren.

In vergelijking met oktober 2003 valt op dat in oktober 2005 meer scholen personeel inzetten in het kader van de maatregel tot groepsverkleining. Dit geldt voor alle drie de categorieën personeel.

De cijfers vertonen nog een grillig patroon over de verschillende peilmomenten. Een langere tijdreeks is nodig voordat steviger conclusies kunnen worden getrokken.

Tabel 2. Personeel dat in verband met de groepsverkleining is ingezet in de bovenbouw.

Schooljaar Kalenderjaar Peildatum en aantal scholen	03-04 2003 1 okt. n=325	03-04 2004 1 mei n=309	04-05 2004 1 okt. n=310	04-05 2005 1 mei n=316	05-06 2005 1 okt. n=330
Soort personeel in de bovenbouw	%	%	%	%	%
<i>'Meer handen in de klas' in de bovenbouw</i>	28	39	35	32	33
a. Extra bevoegde groepsleraren naast reguliere leraar	12	17	16	13	14
b. Leraren-in-opleiding (lio) of zij-instromers naast de leraar	8	11	9	11	10
c. Onderwijsassistenten	11	13	12	13	14
d. Klassenassistenten	6	7	5	2	3
<i>Meer onderwijzend personeel in de bovenbouw</i>	49	57	58	47	57
a. Leraren-in-opleiding zelfstandig onderwijs	9	13	10	12	9
b. Vakleraren gymnastiek	19	23	18	18	23
c. Vakleraren muziek	11	12	11	10	14
d. Vakleraren handvaardigheid	9	7	8	7	9
e. Vakleraren dans, drama	2	1	2	2	3
f. Oalt/nt2 leraren	4	4	1	3	2
g. Remedial teacher	32	38	44	33	39
<i>Coördinatoren onderbouw ook in de bovenbouw</i>	52	63	64	53	63
a. Interne begeleider, coördinator leerlingenzorg	48	57	60	49	60
b. ICT-coördinator	38	44	43	36	46
c. Taalcoördinator	3	6	6	3	6
d. Rekencoördinator	1	1	1	1	1
e. Directeur/bouwcoördinator					
<i>kwaliteitsverbetering onderbouw</i>	11	13	15	12	15
f. Adjunct-directeur met taak kwaliteitsverbetering onderbouw	4	8	8	5	7
g. Onderbouwcoördinator	15	20	25	19	27

De inspectie maakte zich vorig jaar zorgen over het aantal scholen dat coördinatiefuncties hanteert in verhouding tot het aantal scholen dat gebruik maakt van 'meer handen in de klas'. Uit de gegevens die dit jaar zijn verzameld blijkt dat het aantal uren dat gebruik wordt gemaakt van 'meer handen in de klas' hoger is dan van coördinatoren en (vak)leraren gezamenlijk. Bovendien blijkt de meest voorkomende coördinatiefunctionaris, de intern begeleider, niet alleen bezig met voorwaardenscheppende activiteiten voor de zorg en begeleiding. Intern begeleiders houden zich ook in toenemende mate bezig met klassenbezoeken (structureel 32 procent; op verzoek leraren 48 procent) teneinde de uitvoering van de handlingsplannen met de leraren te kunnen bespreken. Op grond van deze gegevens is de zorg van de inspectie verminderd.

3.3 Onvervulde vacatures in de onderbouw

De maatregel groepsverkleining vraagt om meer leraren. Daarom heeft de inspectie, specifiek voor de onderbouw, gevraagd naar de onvervulde vacatures.

In 2004 en 2005 geeft één á twee procent van de scholen aan onvervulde vacatures te hebben in de onderbouw. De jaren daarvoor was dit 7 tot 12 procent. Het aantal vacatures is dus gering. Verschillende scholen (12 procent) hebben wel behoefte aan extra personeel om groepen te kunnen splitsen gedurende een deel van de week, om zorgleerlingen of beginnende leraren beter te kunnen begeleiden en verbeteractiviteiten beter te kunnen coördineren.

4 DE GROEPSGROOTTE

Hoofdstuk 4 laat de stand van zaken met betrekking tot de groepsgrootte in het basisonderwijs zien op 1 mei en 1 oktober 2005. Voorts worden ontwikkelingen beschreven vanaf de nulmetingen in oktober 1994 en in mei 1995 (paragraaf 4.1). Op beide peildata stelde de inspectie voor het eerst de gemiddelde groepsgrootte in het basisonderwijs vast. De gegevens werden gebruikt door de Commissie Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs (1996). Het rapport van deze commissie gaf de overheid aanleiding vanaf het schooljaar 1997/1998 fors te investeren in de onderbouw van het basisonderwijs. Vanaf dat moment heeft de inspectie de grootte van de leerlingengroepen twee maal per jaar gepeild en de ontwikkelingen gevolgd.

In paragraaf 4.2 worden de gegevens gepresenteerd over ontwikkelingen in de verhouding tussen het aantal grote en kleine groepen in de onderbouw van het basisonderwijs. Paragraaf 4.3 laat ontwikkelingen zien in de gemiddelde groepsgrootte op scholen met verschillende schoolgroottes, op scholen van verschillende denominaties en op scholen met verschillend samengestelde schoolbevolkingen.

4.1 De groepsgrootte in mei en oktober 2005 en ontwikkelingen vanaf het schooljaar 1994/1995

In de Bijlagen II en III staan de gemiddelde groepsgroottes per (combinatie)groep vermeld, vanaf het schooljaar 1994/1995. In het hiernavolgende worden de gegevens op hoofdlijnen gepresenteerd.

Voor een goed begrip van de gegevens zijn twee zaken van belang.

In de eerste plaats heeft de inspectie in haar onderzoeken van de afgelopen jaren steeds dezelfde definitie aangehouden van het begrip 'groep'. Dit was nodig om te voorkomen dat interpretatieverschillen de oorzaak kunnen zijn van schommelingen in de gemiddelde groepsgrootte. Een groep is gedefinieerd als het aantal leerlingen dat tijdens een schoolweek gedurende ten minste de helft van de schooltijd gelijktijdig onderwijs krijgt van één leraar (of bij een duobaan, van twee leraren).

In de tweede plaats moet worden benadrukt dat in de groepen 1 en de combinaties met groepen 1, gedurende het gehele schooljaar vierjarigen binnenstromen. Daardoor zijn deze leerlingengroepen aan het eind van een schooljaar (peildatum 1 mei) beduidend groter dan aan het begin van datzelfde schooljaar (peildatum 1 oktober).

4.1.1 De meipeilingen

Tabel 3 geeft voor 1995 en 1998-2005 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in mei.

	1995	1998	1999	2000	Mei				
					2001	2002	2003	2004	2005
Onderbouw	26,3	24,6	25,1	25,0	23,9	23,5	23,2	23,4	23,2
Bovenbouw	25,0	25,0	25,7	25,6	24,4	24,4	24,0	23,9	23,3
Totaal	25,7	24,7	25,4	25,2	24,2	24,0	23,5	23,6	23,3

Tabel 3. Gemiddeld aantal leerlingen per groep, mei-peilingen 1995, 1998-2005

Ontwikkelingen vanaf 1995

De gemiddelde groeps grootte in de onderbouw is op 1 mei 2005 iets lager dan het jaar daarvoor en gelijk aan 2003. Aan de dalende trend sinds 2001 lijkt een einde te zijn gekomen. Wel is de gemiddelde groeps grootte in de laatste drie á vier jaren lager dan in alle voorgaande jaren. In mei 1995 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 26,3 leerlingen. Tien jaar later, in mei 2005, blijkt de gemiddelde groeps grootte met 3,1 leerlingen te zijn gedaald.

Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw in mei gedaald van 24,6 naar 23,2 leerlingen, een daling van gemiddeld 1,4 leerling per groep in de onderbouw.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in mei redelijk gedaald: van 25,0 leerlingen in 1995 naar 23,3 leerlingen in 2005. In de bovenbouwgroepen gaat het dus in tien jaar tijd om een daling van het leerlingenaantal met 1,7.

De groeps grootte in mei 2005

In mei 2005 is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw van het basisonderwijs 23,2 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw gedaald met 0,2 leerlingen.

In mei 2005 is de gemiddelde groeps grootte in de bovenbouw 23,3 leerlingen. Dat is bijna gelijk aan de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw. In de bovenbouw is de gemiddelde groeps grootte ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder redelijk gedaald.

4.1.2 De oktoberpeilingen

Tabel 4 geeft voor 1994 en 1997-2005 het gemiddeld aantal leerlingen in de onderbouw en in de bovenbouw weer, op de peildatum in oktober.

Tabel 4. Gemiddeld aantal leerlingen per groep, oktoberpeilingen 1994, 1998-2005

	Oktober									
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Onderbouw	23,7	22,9	22,7	22,5	21,9	21,9	20,9	21,1	21,6	21,0
Bovenbouw	25,0	25,1	25,8	25,7	25,1	24,8	23,7	23,5	23,8	23,4
Totaal	24,3	23,8	25,2	24,0	23,3	23,2	22,2	22,2	22,6	22,0

Ontwikkelingen vanaf 1994

De gemiddelde groeps grootte in de onderbouw is in oktober 2005 lager dan in oktober 1994. In oktober 1994 bestond een onderbouwgroep gemiddeld uit 23,7 leerlingen. Elf jaar later, in oktober 2005, blijkt de gemiddelde groeps grootte met 2,7 leerlingen te zijn gedaald.

Vanaf het schooljaar waarin voor het eerst extra middelen beschikbaar werden gesteld voor groepsverkleining (1997/1998) is de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw in oktober gedaald van 22,9 naar 21,0 leerlingen, een daling van 1,9 leerlingen per groep. De stijging van de gemiddelde groeps grootte in 2004 heeft zich niet doorgezet.

In de bovenbouwgroepen zijn de gemiddelde leerlingenaantallen in oktober gedaald: van 25,0 leerlingen in 1994 naar 23,4 leerlingen in 2005. In de bovenbouwgroepen gaat het dus om een daling van het leerlingenaantal van 1,6 in elf jaar tijd. De groepsgrootte in oktober 2005 is de laagste die tot dusverre is gemeten.

De groepsgrootte in oktober 2005

In oktober 2005 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 21,0 leerlingen. Ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met 0,6 leerling gedaald maar deze is vergelijkbaar met de jaren 2002 en 2003.

In oktober 2005 is de gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw 23,4 leerlingen; ruim 2 leerlingen meer dan in de onderbouw. De gemiddelde groepsgrootte in de bovenbouw is ten opzichte van hetzelfde meetmoment een jaar eerder gedaald met 0,4 leerling.

4.2 Grote groepen en gemiddelde/kleine groepen tussen 1994 en 2005

In mei 2005 is de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw weliswaar gedaald, maar is daarmee het aantal grotere groepen in de onderbouw ook verminderd?

Tabel 5 geeft de percentages groepen met een specifieke omvang weer.

Tabel 5. Het percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (meipeiling)

Omvang van de groepen	Mei								
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
< 26 leerlingen	41,8	57,0	50,5	52,5	58,9	60,1	65,0	63,4	65,8
26-30 leerlingen	29,7	27,8	34,6	34,4	31,4	30,9	27,4	28,9	27,7
31-35 leerlingen	22,8	13,4	12,8	12,1	8,7	8,1	6,6	7,2	6,0
> 35 leerlingen	5,7	1,8	2,1	1,1	1,0	0,9	1,0	0,5	0,4

Uit de tabel blijkt dat het aantal gemiddelde tot kleine groepen (minder dan 26 leerlingen) aan het einde van de afgelopen schooljaren is gestegen. Omgekeerd is het aantal (middel)grote groepen vanaf 31 leerlingen sterk gedaald sinds 1995.

Voor de oktoberpeilingen gelden de volgende cijfers.

Tabel 6. Het percentage groepen in de onderbouw met een specifieke omvang (oktoberpeiling)

Omvang van de groepen	Oktober									
	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
< 26 leerlingen	59,4	71,4	69,0	80,0	76,3	77,9	84,2	72,6	72,7	74,8
26-30 leerlingen	26,8	19,8	23,5	17,0	19,5	18,0	12,9	21,4	22,6	21,2
31-35 leerlingen	12,1	7,4	7,0	3,0	3,8	3,5	2,7	5,8	4,3	3,8
> 35 leerlingen	1,7	1,4	0,5	0,0	0,4	0,6	0,2	0,2	0,4	0,3

In oktober 1994 bestond iets meer dan 59 procent van de onderbouwgroepen uit minder dan 26 leerlingen; tijdens de oktoberpeiling van 2005 was dit 75 procent (een stijging ten opzichte van het afgelopen jaar, maar nog steeds lager vergeleken met 2002). Het aantal (middel)grote groepen (meer dan 31 leerlingen) is in dezelfde periode gedaald met bijna 10 procent.

Samenvattend blijkt dat sinds 1994/1995 en ook in vergelijking tot afgelopen jaar het aantal gemiddelde tot kleine groepen is toegenomen en het aantal grote groepen gedaald.

4.3 Groepsgrootte, schoolgrootte, denominatie en schoolbevolking

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de gemiddelde groepsgrootte op scholen met verschillende schoolgroottes, denominaties en schoolbevolkingen. Voor deze vergelijkingen wordt gebruik gemaakt van de gegevens op de peildatum van 1 mei (einde schooljaar). Op 1 mei 2005 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw 23,2 leerlingen. Vooraf moet worden opgemerkt dat zowel kleine scholen als scholen met gewogen leerlingen meer reguliere formatieruimte ontvangen dan de overige scholen. Deze scholen zijn dus onafhankelijk van de groepsgroottemaatregel in staat om kleinere leerlingengroepen te creëren dan andere scholen.

Tabel 7. Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw op scholen met verschillende schoolgrootte

Schoolgrootte	Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei				
	2001 (n=448)	2002 (n=331)	2003 (n=336)	2004 (n=304)	2005 (n=316)
0 - 100 leerlingen	20,3	19,5	19,8	17,5	18,1
101 - 200 leerlingen	23,0	22,5	22,3	23,0	22,7
201 - 400 leerlingen	24,6	24,1	23,8	24,3	23,6
Meer dan 400 leerlingen	24,4	24,9	23,3	24,5	25,1

Scholen met een maximum van 100 leerlingen hebben aan het eind van het schooljaar gemiddeld de kleinste groepen. Scholen met meer dan 400 leerlingen hebben in 2005 gemiddeld zeven leerlingen meer dan de kleine scholen. De middelgrote scholen hebben een groepsgrootte van ongeveer 23 leerlingen. De groepsgrootte van deze scholen is iets gedaald ten opzichte van 2004 terwijl de groepsgrootte van grote scholen licht is gestegen.

Tabel 8. Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw op scholen met verschillende Denominaties

Denominatie	Gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw in mei				
	2001 (n=448)	2002 (n=331)	2003 (n=336)	2004 (n=304)	2005 (n=316)
Openbaar	23,4	22,2	22,2	23,0	21,6
Protestants-Christelijk	23,3	23,1	22,5	23,2	22,7
Rooms-Katholiek	24,9	23,6	23,3	24,1	23,5
Algemeen bijzonder	24,5	23,7	24,8	26,4	24,9

Openbare en Protestants-Christelijke basisscholen hebben iets kleinere leerlingengroepen in de onderbouw dan de scholen van de overige denominaties. Deze verschillen bedragen 1 tot 3 leerlingen.

Tabel 9. Gemiddelde groeps grootte in de onderbouw op scholen met verschillend samengestelde leerlingpopulaties

Samenstelling leerlingpopulatie	Gemiddelde groeps grootte in de onderbouw in mei				
	2001 (n=448)	2002 (n=331)	2003 (n=336)	2004 (n=304)	2005 (n=316)
Meer dan 50% leerlingen zonder gewicht	24,7	23,5	23,5	24,3	23,2
Meer dan 50% 0,25/0,90 leerlingen	22,4	20,5	21,8	21,4	20,0
Meer dan 50% 0,25 leerlingen	21,2	21,6	16,4	20,7	13,2 ²
Meer dan 50% 0,90 leerlingen	19,4	19,8	20,9	20,1	19,9

Op scholen met een meerderheid aan 0,90 leerlingen ligt de gemiddelde groeps grootte in de onderbouw ruim drie leerlingen lager (19,9 tegenover 23,2 leerlingen) dan landelijk het geval is.

4.4 De samenhang tussen groepsverkleining en 'meer handen in de klas'

Drie jaar geleden concludeerde de Inspectie van het Onderwijs dat scholen de neiging vertoonden meer te kiezen voor groepsverkleining dan voor 'meer handen in de klas'. Daarom is de scholen gevraagd welk beleid ze in 2005-2006 hanteren in het kader van groepsverkleining. Hen is gevraagd naar een viertal maatregelen, namelijk groepsverkleining en/of 'meer handen in de klas' en de toepassing ervan in de onder- en/of de bovenbouw. Tweederde van de scholen richten hun beleid op twee (50 procent) of meer van de vier maatregelen. Vier procent voert geen beleid en 18 procent richt zich op één maatregel. De maatregelen die achtereenvolgens het meest voorkomen zijn groepsverkleining in de onderbouw (69 procent) en 'meer handen in de klas' in de onderbouw (52 procent). Groepsverkleining en 'meer handen in de klas' in de bovenbouw worden elk door 35 procent van de scholen als beleid gehanteerd. Deze gegevens laten zien dat de diversiteit in het schoolbeleid tamelijk groot is.

Groepen met meer dan 35 leerlingen

In de tellingen van 2005 komen groepen van 40 of meer leerlingen niet voor.

In mei 2005 hadden 13 scholen een groep met meer dan 35 leerlingen. Van deze groep scholen passen 9 scholen 'meer handen in de klas' toe; van de 4 scholen die dat niet doen gaat het in één geval om een bovenbouwgroep van meer dan 35 leerlingen. In de overige 3 scholen gaat het steeds om groepen 1 of combinatieklassen van groep 1 en 2.

Vermoedelijk is de doorlopende instroom van leerlingen door het jaar heen de oorzaak van de grootte van de groep.

Uit de tellingen van oktober 2005 blijkt dat op 7 scholen groepen met meer dan 35 leerlingen voorkomen: op één school zijn er 2 groepen van een dergelijke omvang, op de andere scholen is het steeds één groep. De groepen zijn allemaal bovenbouwgroepen, in de onderbouw zijn geen grote groepen geconstateerd. In de betreffende bovenbouwgroepen wordt op één groep na 'meer handen in de klas' toegepast.

² Deze categorie telt minder dan tien scholen waardoor de groeps groottes geen betrouwbaar beeld geven.

5 GROEPSGROOTTE EN DE KWALITEIT VAN HET ONDERWIJS

5.1 Inleiding

De minister van OCW heeft de Inspectie van het Onderwijs gevraagd na te gaan of scholen die hun extra formatie op verschillende manieren inzetten, verschillen in onderwijskwaliteit. De basisscholen hanteren twee methoden om de groepsgrootte te verkleinen: verkleining van de groepsgrootte en extra personeel in de groepen ('meer handen in de klas'). Het verschillend inzetten van de groepsgroottefinanciën is uitgewerkt door scholen te selecteren die extreem van elkaar verschillen qua gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw (groepen 1 tot en met 4). Uit Amerikaans onderzoek is gebleken dat het effect van kleine groepen pas zichtbaar wordt als de groepen niet groter zijn dan 16 leerlingen. Om deze reden zijn scholen geselecteerd die een gemiddelde groepsgrootte hebben van 16 of minder leerlingen. Deze groep scholen is vergeleken met een qua omvang gelijke groep scholen waarvan de groepsgrootte relatief hoog is (24 of meer leerlingen). Voor het gebruik van 'meer handen in de klas' zijn eveneens twee groepen scholen gevormd, die sterk van elkaar verschillen in de toepassing van deze maatregel. Scholen die de maatregel 'meer handen in de klas' niet toepassen zijn qua onderwijskwaliteit vergeleken met scholen die gemiddeld per leerling (om het effect van schoolgrootte te controleren) twintig minuten of meer tijd per week besteden aan extra personeel in de onderbouw.

Per maatregel, groepsgrootte of 'meer handen in de klas', is nagegaan of de groepen scholen van elkaar verschillen in onderwijskwaliteit. Onderwijskwaliteit is gedefinieerd als de kwaliteitsaspecten die in een periodiek kwaliteitsonderzoek door inspecteurs worden beoordeeld.

5.2 Groepsgrootte en onderwijskwaliteit

Scholen met kleine en grote groepen in de onderbouw verschillen niet alleen qua groepsgrootte maar ook qua schoolgrootte en leerlingengewicht. Scholen met kleine groepen (16 of minder leerlingen) zijn veel kleiner (gemiddeld 91 leerlingen) dan scholen met grote groepen (24 of meer leerlingen) (gemiddeld 263 leerlingen). Scholen met kleine groepen hebben meer leerlingen met een gewicht (35 procent waarvan 19 procent met gewichtsscore 0,90) dan scholen met relatief grote groepen (16 procent waarvan 6 procent met een gewichtsscore van 0,90).

De onderwijskwaliteit kan dus door meer factoren worden verklaard dan groepsgrootte als zodanig. De toepassing van kleine groepen kan bewust beleid zijn maar evenzeer een toevaligheid als gevolg van een kleine schoolgrootte. Daarom is statistisch gecontroleerd voor verschillen in schoolgrootte tussen scholen met kleine en gemiddeld tot grote groepen. Bij de statistische analyse van het verband tussen de groepsgrootte en onderwijskwaliteit controleren we niet voor verschillen in leerlingengewicht omdat de kwaliteit van het onderwijsproces³ niet afhankelijk mag zijn van het aantal leerlingen met een gewicht.

In de volgende tabel staan de kwaliteitsaspecten waar betekenisvolle verschillen tussen kleine en grote groepen in de onderbouw zijn geconstateerd.

³ In de opbrengsten corrigeren we hier wel voor.

⁴ Dat is niet gedaan voor verschillen in leerlingengewicht omdat het percentage leerlingen met een gewicht niet bepalend mag zijn voor de onderwijskwaliteit.

Tabel 10 Verschillen in beoordeelde kwaliteitsaspecten tussen scholen waar de groepsgroottes in de onderbouw sterk verschillen (significantieniveau: $p < .05$)

Kwaliteitsaspecten	Groepsgrootte	
	16 of minder leerlingen	24 of meer leerlingen
	Voldoende %	Voldoende %
Er is sprake van een professionele schoolcultuur	75	48
Er vinden regelmatig controle-activiteiten plaats of de uitleg is begrepen	83	97

Op scholen met kleine groepen in de onderbouw is vaker sprake van een professionele schoolcultuur (75 procent) dan op scholen met gemiddeld tot grote groepen (48 procent). Daarentegen is de controle op het begrijpen van de uitleg minder vaak voldoende (83 procent) dan op scholen met gemiddeld tot grote groepen (97 procent). Controle van begrip is op scholen met kleine groepen juist nodig omdat er meer leerlingen voorkomen met een gewicht.

5.3 'Meer handen in de klas' en onderwijskwaliteit

Scholen die 'meer handen in de klas' in de onderbouw niet of veel toepassen verschillen niet alleen in het gebruik van 'meer handen in de klas' maar ook in de leerlingen met een gewichtscore. De schoolgrootte is wel vergelijkbaar. Scholen die veel aandacht besteden aan 'meer handen in de klas' hebben veel meer leerlingen met een gewicht (48 procent waarvan 33 procent met een gewichtsscore van 0,90) dan scholen die deze maatregel niet toepassen (19 procent waarvan 7 procent met een gewichtsscore van 0,90). Bij de statistische analyse van het verband tussen de toepassing van 'meer handen in de klas' en onderwijskwaliteit controleren we niet voor verschillen in leerlingengewicht omdat de kwaliteit van het onderwijsproces niet afhankelijk mag zijn van het aantal leerlingen met een gewicht.

In de volgende tabel is de relatie verduidelijkt tussen scholen die geen of veel handen in de klas toepassen en indicatoren van onderwijskwaliteit.

Tabel 11 Verschillen in beoordeelde kwaliteitsaspecten tussen scholen waar de toepassing van 'meer handen in de klas' in de onderbouwgroepen sterk verschilt (significantieniveau: $p < .05$)

Kwaliteitsaspecten	'Meer handen in de klas'	
	Niet 0 minuten	Veel 20 minuten of meer
	Voldoende %	Voldoende %
De school werkt gericht aan verbetering van de kwaliteit van haar onderwijs	62	82
Leraren begeleiden op een systematische en stimulerende wijze onderwijsleerprocessen	34	54

Op scholen waar 'meer handen in de klas' veel wordt toegepast, wordt het planmatig werken aan de verbetering van de onderwijskwaliteit en het systematisch en stimulerend begeleiden van onderwijsleerprocessen hoger gewaardeerd door de inspectie dan op scholen waar 'meer handen in de klas' niet wordt toegepast.

6 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In dit hoofdstuk worden de vragen die in dit onderzoek centraal staan beantwoord. Het gaat om de volgende vragen:

- 1 Op welke wijze hebben scholen de extra formatie ingezet in de onder- en bovenbouw?
- 2 Hoe groot zijn de leerlingengroepen in de onder- en bovenbouw van het basisonderwijs?
- 3 Wat is de samenhang tussen groepsgrootte en 'meer handen in de klas' en de onderwijskwaliteit?

Het antwoord op deze vragen komt aan de orde in de volgende paragrafen.

6.1 Inzet van personeel

De groepsverkleiningsmaatregel wordt door scholen gebruikt om groepen te verkleinen en/of meer personeel in de groep ('meer handen in de klas') toe te passen. Met het verdwijnen van de oormerking van de extra gelden voor de onderbouw ontstaat voor scholen de mogelijkheid om deze maatregel in de school als geheel toe te passen. Daarmee wordt de situatie op scholen ook complexer. Uit de vragenlijsten blijkt dat groepen soms voor twee dagen in de week worden gesplitst en dat 'meer handen in de klas' op sommige dagen wel en andere niet wordt toegepast. Nu kan dat dus ook apart voor de onder- en bovenbouw.

Meer scholen kiezen ervoor om de extra formatie voor groepsverkleining in te zetten voor coördinatiefuncties, waaronder intern begeleiders, en (vak)leraren in plaats van voor 'meer handen in de klas'. Daar staat tegenover dat het aantal uren dat 'meer handen in de klas' wordt toegepast groter is dan het aantal uren van coördinatoren en extra (vak)leraren gezamenlijk. Scholen die 'meer handen in de klas' niet toepassen kunnen echter ook nog aandacht besteden aan groepsverkleining.

Het gebruik van 'meer handen in de klas' is gestegen in vergelijking met 2001 maar sinds 2002 zijn geen grote schommelingen te constateren. In mei 2005 past 58 procent van de scholen 'meer handen in de klas' toe. In oktober 2005 is het gebruik iets hoger, namelijk 61 procent. Op deze scholen is het aantal hieraan bestede uren in oktober 2005 gemiddeld 25 klokuren.

Op bijna driekwart van de scholen wordt de onderbouwformatie mede ingezet voor meer remedial teachers, vakleraren gymnastiek en muziek en zelfstandig lesgevende lio's. Deze situatie bestaat al jaren. Het aantal oalt/nt2 leraren is sinds twee jaar wel duidelijk afgenomen, mede als gevolg van het overheidsbeleid omtrent OALT.

Coördinatoren voor de onderbouw komen op ruim acht van de tien scholen voor. Het totaal aantal functionarissen is ongeveer gelijk gebleven.

Sinds de afschaffing van de oormerking van de groepsverkleiningsformatie voor de onderbouw geeft ongeveer zeventig procent van de scholen aan de extra onderbouwfunctionarissen ook te gebruiken voor de bovenbouw. Dat is in vergelijking met 2003 een stijging van bijna tien procent maar vergeleken met afgelopen jaar gelijk gebleven. Het gaat vooral om intern begeleiders, remedial teachers, ICT-coördinatoren, vakleraren gymnastiek en

onderbouwcoördinatoren.

'Meer handen in de klas' in de bovenbouw komt op 33 procent van de scholen voor.

Het aantal vacatures is de afgelopen jaren drastisch gedaald. In 2005 is het aantal vermelde vacatures 1 á 2 procent. Basisscholen geven aan wel behoefte te hebben aan extra personeel om groepen te kunnen splitsen en om zorgleerlingen en beginnende leraren beter te kunnen begeleiden.

6.2 Groepsgrootte in de onderbouw

Tien jaar geleden stelde de inspectie ten behoeve van de Commissie Kwalitatieve Aspecten van Groepsgrootte in het Basisonderwijs vast dat op de peildatum 1 mei 1995 de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs 26,3 leerlingen bedroeg. Vervolgens hebben de basisscholen sinds het schooljaar 1997/1998 middelen ontvangen voor groepsverkleining en kwaliteitsverbetering in de onderbouw van het basisonderwijs. In mei 2005 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw met 3,1 leerlingen gedaald tot 23,2. Bij de kleine scholen (100 leerlingen of minder) is de groepsgrootte het sterkst gedaald (tot 18,1 leerlingen).

In oktober 2005 was de gemiddelde groepsgrootte in de onderbouw 21,0 leerlingen. Dat is vergeleken met tien jaar geleden een daling met 2,7 leerlingen. Ten opzichte van de jaren 2002 en 2003 is voor de onderbouw de groepsgrootte (peildatum oktober) ongeveer gelijk gebleven, ten opzichte van 2004 gedaald.

Aan het einde van het schooljaar 2004-2005 (1 mei) heeft 65,8 procent van de scholen groepen die kleiner zijn dan 26 leerlingen. Dat was in 1995 nog 42 procent.

Het percentage leerlingengroepen in de onderbouw met minder dan 26 leerlingen bedroeg in oktober 1994 aan het begin van het schooljaar bijna 60. Inmiddels, in oktober 2005, heeft 75 procent van de leerlingengroepen aan het begin van het schooljaar minder dan 26 leerlingen. Dit is een lichte stijging ten opzichte van 2003 en 2004. Het aantal (middel)grote groepen (31 of meer leerlingen) is vergeleken met 1994 fors gedaald. Eén op de vijftientig scholen heeft in oktober 2005 nog dergelijk grote groepen tegen één op de zeven scholen in 1994. Het aantal kleine groepen is flink gestegen en het aantal grote groepen is fors gedaald.

Scholen hebben de mogelijkheid de gelden voor groepsverkleining te besteden voor groepsverkleining en/of 'meer handen in de klas', zowel in de onderbouw als de bovenbouw. Tweederde van de scholen past twee of meer van de vier maatregelen toe. Groepsverkleining wordt op iets meer scholen toegepast dan 'meer handen in de klas'. Bijna alle scholen nemen maatregelen in de onderbouw. Een ruime meerderheid van de scholen neemt ook maatregelen in de bovenbouw.

6.3 Groepsgrootte en onderwijskwaliteit

Op verzoek van het ministerie van OCW heeft de inspectie onderzocht of scholen die sterk verschillen in de toepassing van groepsgrootteverkleining en 'meer handen in de klas' ook verschillen in onderwijskwaliteit.

Scholen met kleine groepen versus gemiddeld/grote groepen verschillen, na controle voor schoolgrootte, op twee indicatoren van onderwijskwaliteit. Op scholen met kleine groepen

is vaker sprake van een professionele schoolcultuur. Daarentegen wordt op deze scholen minder vaak gecontroleerd of de uitleg begrepen is. Dit laatste is wel van belang omdat deze scholen relatief veel leerlingen hebben met een gewichtscore.

Scholen waar 'meer handen in de klas' veel voorkomt besteden meer aandacht aan kwaliteitsverbetering en het systematisch en stimulerend begeleiden van onderwijsleerprocessen. Dat is ook nodig omdat deze scholen een leerlingenpopulatie hebben die voor de helft een gewichtsscore heeft.

In 2001 en 2002 heeft de inspectie gegevens gerapporteerd over de relatie tussen 'meer handen in de klas' en de kwaliteit van lessen. Daarbij werd in beide jaren een positief verband vastgesteld van 'meer handen in de klas' en de afstemming van de les op verschillen in onderwijsbehoeften van leerlingen. Dat is in dit onderzoek niet opnieuw bevestigd. De gegevens uit het huidige onderzoek zijn niet geheel vergelijkbaar met de gegevens in de rapporten uit 2001 en 2002. Destijds zijn gegevens van leraren (afzonderlijke lessen) gebruikt. In dit onderzoek waren alleen gegevens op schoolniveau beschikbaar. Door de middeling die hierbij wordt toegepast, is de differentiatie in kwaliteitsoordelen geringer.

Het laatste woord over de relatie tussen groepsgrootte en onderwijskwaliteit is hiermee niet gezegd. De inspectiegegevens over onderwijskwaliteit lenen zich minder goed voor het vaststellen van effecten van groepsgrootte. Dat heeft te maken met de 'timing' van kwaliteitsoordelen (die kunnen voor verschillende scholen enkele jaren uit elkaar liggen), die niet geheel synchroon loopt met de gegevens over de groepsgrootte in 2005 en het gebrek aan variantie in oordelen (een kwaliteitsoordeel kent vaak maar twee polen: voldoende versus onvoldoende).

De Rijksuniversiteit Groningen voert op dit moment een wetenschappelijk onderzoek uit naar de effecten van groepsgrootte op leerprestaties. Naar verwachting zullen de onderzoeksgegevens in mei 2006 beschikbaar zijn.

LITERATUUR

Commissie kwalitatieve aspecten van groepsgrootte in het basisonderwijs (1996). Klassenverkleining. Den Haag: SDU.

Doolaard, S. & Bosker, R.J. (2004). Voortgangsrapportage 'Effecten van formatie-inzet in de onderbouw van het basisonderwijs'. Groningen: RUG/GION.

Doolaard, S. & Bosker, R.J. (2005). Tweede voortgangsrapportage 'Effecten van formatie-inzet in de onderbouw van het basisonderwijs'. Periode: maart 2004-maart 2005. BOPO

projectnumme: 412-02-001. Groningen: RUG/GION.

Inspectie van het onderwijs (1995). Groepsgrootte in het basisonderwijs. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (1996). Schoolkenmerken en groepsgrootte in het basisonderwijs. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (1996). De start van de onderwijsassistent. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (1998). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs 1997/1998. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (1999). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs 1994-1999. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2001). Groepsgrootte en personele inzet in de onderbouw van het basisonderwijs in de periode 1994-2000. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het onderwijs (2002). Groepsgrootte, personele inzet en onderwijskwaliteit in de onderbouw van het basisonderwijs 2001. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000). Zesde voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2001). Zevende voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2002). Achtste voortgangsrapportage groepsgrootte in het basisonderwijs. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Procesmanagement Primair Onderwijs (1999). Groepsverkleining in de onderbouw, de tweede stap. Den Haag: PMPO.

BIJLAGE I**Samenstelling projectgroep**

Mw. drs. L. Tabak	coördinerend inspecteur (projectleider)
Dhr. dr. R. de Jong	inspecteur (analyse en rapportage)
Mw. A. Schaap	coördinatie invoer gegevens

BIJLAGE II

Gemiddelde groepsgrootte mei 1995 - 2005

Tabel 1. Gemiddeld aantal leerlingen per groep (de groep en niet de school is de eenheid van analyse)
(mei 2005; n=316 scholen)

Peildatum	mei								
	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Groep 1	26,1	23,9	24,8	24,2	22,9	22,8	22,3	21,9	22,2
Groep 2	26,2	22,2	25,0	24,2	22,7	23,8	21,9	22,9	22,5
Groep 1 / 2	29,0	26,9	26,5	26,5	25,4	24,9	25,0	25,6	25,1
Groep 3	23,7	23,0	23,6	22,8	22,6	23,0	21,9	21,2	21,9
Combinatie met groep ³	23,7	23,2	22,9	24,9	22,8	22,2	22,7	22,4	24,2
Groep 4	25,3	24,3	24,9	24,9	23,7	23,2	22,5	23,0	22,4
Combinaties in onderbouw ⁶	24,9	24,9	24,6	25,4	23,8	23,3	22,2	22,5	22,5
Onderbouw gemiddeld	26,3	24,6	25,1	25,0	23,9	23,5	23,2	23,4	23,2
Groep 5	25,2	24,5	25,4	25,9	24,7	24,3	23,6	23,7	23,3
Groep 6	24,8	25,0	26,3	26,0	24,5	24,8	24,0	24,0	23,3
Groep 7	25,0	25,3	26,0	25,9	25,0	24,9	24,3	24,5	23,9
Groep 8	24,9	24,3	25,5	25,1	24,6	24,5	24,1	23,8	23,1
Combinaties in bovenbouw ⁷	24,9	25,5	25,5	26,5	24,6	24,2	24,1	23,4	23,2
Bovenbouw gemiddeld	25,0	25,0	25,7	25,6	24,4	24,4	24,0	23,9	23,3
Totaal gemiddeld	25,7	24,7	25,4	25,2	24,2	24,0	23,5	23,6	23,3

⁵ Groepsaanduidingen: 1/2/3, 2/3.

⁶ Groepsaanduidingen: 1/3/4, 2/3/4, 3/4, 3/5, 3/4/5, 4/5, 3/4/5/6, 2/4.

⁷ Groepsaanduidingen: 3/6, 3/4/5/6/7/8, 4/6, 4/5/6, 4/5/6/7, 4/5/6/7, 4/5/6/8, 4/5/6/7/8, 5/7, 5/6/7, 5/6/7/8, 6/7, 6/8, 6/7/8, 7/8, 5/7/8, 4/6/7.

BIJLAGE III

Gemiddelde groepsgrootte oktober 1994 - 2005

Tabel 1. Gemiddeld aantal leerlingen per groep (de groep en niet de school is de eenheid van analyse)
(oktober 2005; n=330 scholen)

Peildatum	1994	1997	1998	1999	Okt. 2000	2001	2002	2003	2004	2005
Groep 1	19,4	19,5	18,7	18,2	17,5	19,2	17,3	17,9	17,7	17,5
Groep 2	24,7	22,7	23,6	22,8	22,0	22,3	21,7	19,8	22,0	21,4
Groep 1 / 2	23,7	22,4	22,3	22,1	21,4	21,4	20,6	21,2	21,2	20,4
Groep 3	23,3	23,0	23,2	23,0	22,2	21,4	21,0	21,4	22,0	21,4
Combinatie met groep 3 ⁸	20,2	22,1	21,6	21,8	19,3	21,3	16,7	20,6	20,4	18,9
Groep 4	25,4	24,7	24,9	24,7	23,8	23,8	22,6	22,4	22,7	22,5
Combinaties in onderbouw ⁹	24,8	24,7	23,4	24,7	23,7	23,2	22,1	22,8	23,4	22,7
Onderbouw gemiddeld	23,7	22,9	22,7	22,5	21,9	21,9	20,9	21,1	21,6	21,0
Groep 5	25,3	24,9	26,0	25,7	24,9	24,2	23,4	23,0	23,8	23,5
Groep 6	25,0	25,6	26,3	26,0	25,2	24,5	23,9	23,8	24,0	23,8
Groep 7	25,2	25,6	26,3	26,0	25,4	25,5	24,0	23,6	24,3	23,7
Groep 8	25,0	24,5	25,6	25,5	24,8	24,8	23,9	23,5	23,9	23,1
Combinaties in bovenbouw ¹⁰	24,9	25,2	25,4	25,5	25,2	25,1	23,3	23,4	23,3	23,0
Bovenbouw gemiddeld	25,0	25,1	25,8	25,7	25,1	24,8	23,7	23,5	23,8	23,4
Totaal gemiddeld	24,3	23,8	25,2	24,0	23,3	23,2	22,2	22,2	22,6	22,0

⁸ Groepsaanduidingen: 1/2/3 (dit aantal groepen is zeer laag, nl. 14).

⁹ Groepsaanduidingen: 1/3/4, 2/3/4, 3/4, 3/5, 3/4/5, 4/5, 3/4/5/6, 2/4.

¹⁰ Groepsaanduidingen: 3/6, 3/4/5/6/7/8, 4/6, 4/5/6, 4/5/6/7, 4/5/6/7, 4/5/6/8, 4/5/6/7/8, 5/7, 5/6/7, 5/6/7/8, 6/7, 6/8, 6/7/8, 7/8, 5/7/8, 4/6/7.

Auteursrecht voorbehouden
Gehele of gedeeltelijke overneming of reproductie
van de inhoud van deze uitgave op welke
wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de auteursrechthebbende is
verboden, behoudens de beperkingen bij de wet
gesteld. Het verbod betreft ook gehele of
gedeeltelijke bewerking.

Productie

Afdeling Communicatie, Inspectie van het Onderwijs

Vormgeving

OPHIS/New Impuls, Utrecht

Drukwerk

Drukkerij Romer BV, Schiedam

Uitgave

Inspectierapport 2006 - 12

mei 2006

Verkoopprijs € 6,00

Exemplaren van deze publicatie zijn telefonisch

te bestellen bij de Postbus 51 Infolijn.

Postbus 51- nummer 22BR2006B012

ISBN: 90-8503-049-8

Telefoonnummer 0800 - 8051 (gratis),

elke werkdag van 9.00-21.00 uur

of via internet op www.postbus51.nl

Deze publicatie staat ook op internet:

www.onderwijsinspectie.nl